

Hendrik Conscience

Strijder voor Vlaamse taal en cultuur
Antwerpen, 3 december 1812 - Elsene, 10 september 1883

Hij leerde zijn volk lezen. Dat is de meest gehoorde uitspraak over Hendrik Conscience. Die moet natuurlijk niet letterlijk genomen worden. Conscience was geen leraar, maar een schrijver die zich bewoog in de artistieke milieus van zijn tijd. Het volk dat hij zou hebben leren lezen is het Vlaamse. Het werk van Conscience had op dat volk inderdaad bijzonder veel invloed.

Strijder voor onafhankelijk België

Toen Hendrik Conscience geboren werd in 1812 bestond 'zijn volk' nog niet. België bestond namelijk nog niet, want dat zou zich pas na de revolutie van 1830 van Nederland afscheiden. En ook Vlaanderen niet, want de Vlamingen moesten er zich zelfs in een onafhankelijk België nog van bewust worden dat ook hun moedertaal een volwaardige taal was en dat ze een eigen cultuur hadden binnen het nieuwe land België, waarin het Frans de dominante taal was. Conscience zou in die Vlaamse emancipatiestrijd met zijn werk een van de belangrijkste rollen spelen. Maar dat alles was nog niet aan de orde toen hij geboren werd. Zijn moeder kwam uit de Kempen, zijn vader was een Fransman. Terwijl hij in zijn jeugd vaak ziek was, leerde Hendrik zichzelf plantkunde, natuurwetenschappen en geneeskunde. En ook Nederlands.

Het was in die taal dat hij begon te schrijven. In 1830 vocht hij nog mee als Belgische strijder tegen de troepen van de Nederlandse koning Willem I. In de jaren van onafhankelijkheid erna werd hij een van de figuren van de artiestenbohème in Antwerpen. Zijn eerste werken werden echter slecht ontvangen. Conscience kon er niet van leven en moest een ander inkomen zoeken. Zoals veel schrijvers uit zijn tijd, vond hij dat – samen met genoeg tijd om te blijven schrijven – door in dienst te gaan bij de overheid. Conscience werd griffier bij de Academie voor Schone Kunsten in Antwerpen, schreef een *Geschiedenis van België* (1845) in opdracht van de overheid, werd arrondissementscommissaris in Kortrijk en ten slotte aan het eind van zijn leven conservator van het Wiertzmuseum in Elsene.

Historische romans en de Vlaamse zaak

De vroege werken, die Conscience niet veel opbrachten, waren in 1837 zijn eerste historische roman, *In 't Wonderjaer*, gevolgd in datzelfde jaar door een bundel poëzie en proza *Phantazy*, en een jaar later door *De Leeuw van Vlaanderen, of de Slag der Gulden Sporen*. Dat laatste werk kende nog in de loop van Conscience's leven stijgend succes. Het heldenverhaal tegen de achtergrond van de strijd van Vlaamse steden tegen de Franse adel rond 1300 kreeg met de groeiende Vlaamse Beweging steeds meer een actuele betekenis. Het vestigde Conscience's reputatie als schrijver van historische romans. Die leverde hij nog af, bijvoorbeeld met *Jacob van Artevelde* (1849). Conscience verliet het pad van de historie echter stilaan en richtte zich meer op de maatschappij. Dat resulteerde in zedenromans als *Wat eene moeder lyden kan* (1844) en dorpsverhalen, zoals *De loteling* (1850).

Conscience had met die historische romans intussen wel zijn literaire reputatie gevestigd. De historische verhalen schakelden de strijders voor de Vlaamse taal en cultuur in om de Vlamingen meer zelfvertrouwen te geven tegen de dominante Franse cultuur. Hij is het bekendste voorbeeld van de vroege Vlaamse Beweging, waar de kwestie vooral in de letteren aangekaart werd. Maar ook later, toen de Vlaamse Beweging politiek actief wilde worden, was Conscience rechtstreeks betrokken. Hij ijverde voor de oprichting van een Vlaamse politieke partij, naast de bestaande liberale en katholieke partij. Conscience vond het immers in het belang van de Vlamingen om de heersende liberaal-katholieke tegenstelling in de Belgische politiek te overwinnen. Dat bleek echter onmogelijk. Het is dan ook vooral aan Conscience's literaire reputatie te danken dat later een enorme betekenis aan de Vlaamse zaak is toegekend. In 1883, een maand voor zijn dood, werd bij de nieuwe behuizing van de Antwerpse Stads- en Volksbibliotheek een standbeeld onthuld, op het twee jaar eerder naar hem genoemde Hendrik Conscienceplein.

Vers geplakt: Hendrik Conscience

Aflevering 1 van 'Vers geplakt', een poëziereeks op ATV met Antwerpse stadsdichter Maud Vanhauwaert, over Hendrik Conscience.

Vers geplakt: 'Satans wagen'

Teaser aflevering 1 van 'Vers geplakt', een poëziereeks op ATV met Antwerpse stadsdichter Maud Vanhauwaert. In de eerste aflevering ontdekt Vanhauwaert in het Letterenhuis het manuscript van *Satans wagen of het stoomtuig*, een lang gedicht van Conscience over de eerste treinen die in België rondreden.

Leest spreekt: over de vroege literaire Vlaamse Beweging

Geert Buelens interviewt Janneke Weijermars en Kevin Absillis over de vroege literaire Vlaamse Beweging. Janneke Weijermars publiceerde o.a. over de vroege geschiedenis van de neerlandistiek, de Nederlandse Waterloo-literatuur en Prudens van Duyse. Kevin Absillis is o.a. de samensteller van een opstellenbundel over Hendrik Conscience. Redactie: Evelyne Shamier en Geert Buelens.

Verder lezen

- [In 't Wonderjaar \(1837\)](#), [De leeuw van Vlaenderen \(1838\)](#), [De loteling \(1851\)](#) en [Geschiedenis mijner jeugd \(ca. 1880\)](#) zijn digitaal beschikbaar in de DBNL.
- Rick Honings en Lotte Jensen, *Romantici en revolutionairen. Literatuur en schrijverschap in Nederland in de 18de en 19de eeuw*. Amsterdam 2019, p. 200-211: '[De Nederlandse Walter Scott](#)'.
- Willem van den Berg en Piet Couttenier, *Alles is taal geworden. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1800-1900*. Amsterdam 2016, p. 295-486: '[De periode 1830-1860: het Zuiden](#)' en p. 627-683: '[De periode 1860-1900: het Zuiden](#)'.
- Piet Couttenier, '[Het dubbel debuut van Conscience](#)', in: K. Porteman, *Uut goeder jonsten. Studies aangeboden aan Prof. Dr. L. Roose naar aanleiding van zijn emeritaat* (Leuven/Amersfoort: Acco, 1984) 143-148.

- Hendrik Conscience, *De Leeuw van Vlaenderen of de Slag der Gulden Sporen*. Edward Vanhoutte ed. (Tielt: Lannoo, 2002). Met uitleiding door Karel Wauters.
- *De leeuw van Vlaenderen* in de [Literaire canon](#).
- Johan Vanhecke schreef een biografie van Conscience: Johan Vanhecke, *Voor moedertaal en vaderland. Hendrik Conscience, biografie*. Antwerpen : Uitgeverij Vrijdag, 2021. Vanhecke beheert ook de website hendrikconscience.com (nog in bewerking).
- Op klara.be staat een serie [podcasts over Hendrik Conscience](#).
- Downloadbaar lesmateriaal op [KlasCement](#) waarin leerlingen kennismaken met *De Leeuw van Vlaenderen of de Slag der Gulden Sporen* door Hendrik Conscience.
- Video: [Grootste Belg: Hendrik Conscience](#).

<https://www.literatuurgeschiedenis.org/schrijvers/hendrik-conscience>